

Sankt Jørgensbjerg kirkes alder

af *Olaf Olsen*

I Roskilde siger man "nede på Bjæret", når man taler om Sankt Jørgensbjerg, bydelen, der ligger på sin egen bakke nede ved fjorden ved foden af byens meget højere bakkedrag, der krones af domkirken. På toppen af Sankt Jørgensbjerg ligger også en kirke, en af Danmarks ældste, bygget af frådsten (kildekalk) i begyndelsen af 1100-årene. Den var oprindeligt indviet til de søfarendes helgen Sankt Clemens, men blev siden omdøbt sammen med sit "bjærg", der fik navn efter den Sankt Jørgensgård - i middelalderen betegnelsen for hospitaler for spedalske - der allerede i 1100-årene blev bygget her i tilslutning til kirken.

I 1953 skulle Sankt Jørgensbjerg kirke restaureres. I denne forbindelse skulle hele gulvet udskiftes, og kirkens arkitekt, professor Mogens Koch, foreslog da med tilslutning fra menighedsrådet, at Nationalmuseet benyttede lejligheden til at foretage en arkæologisk udgravning i kirken. Den umiddelbare anledning til dette forslag var, at Nationalmuseet netop i 1953 havde gjort et opsigtsvækkende fund i en kirke i Roskildes nabolag. I Snoldelev kirke var det lykkedes for arkitekt Elna Møller at påvise stolpehuller fra to ældre trækirker under den nuværende kirkebygning. Noget tilsvarende var tidligere kun set i Jelling kirke, men nu fik man altså at vide, at også en helt almindelig landsbykirke fra 1100- eller 1200-årene kunne ligge på samme sted som sin forgænger eller forgængere af træ fra kristendommens første tid i Danmark. Og netop i Sankt Jørgensbjerg var der god grund til at tro, at der havde ligget en trækirke på den nuværende kirkes plads.

Sankt Jørgensbjerg kirke (fig.1) har nemlig som den eneste nustående danske kirke en arkitektonisk detalje, der umiddelbart leder tanken hen på de tidlige trækirker.

Fig. 1. Sankt Jørgensbjerg kirke konstrueret fugleperspektiv efter opmålinger fra 1942. Tegnet 1960-61 af Holger Schmidt. Nationalmuseet

På alle yderhjørner er både kor og skib prydet med rundstave i sten, der minder om de svære hjørnestolper på de norske stavkirker. Kirken fremtræder således som en forstenet stavkirke, og det måtte være fristende at lede efter sporene af en rigtig stavkirke under den.

Nationalmuseet tog derfor med glæde mod menighedsrådets tilbud. Ved udgravningen, der gennemførtes i vinteren 1953-54 (1), udeblev sporene af den forventede stavkirke imidlertid ganske, og det kunne med stor sikkerhed fastslås, at der aldrig har ligget nogen trækirke på bakketoppen. Til gengæld blev det konstateret, at der i bronzealderen var bygget en gravhøj på det højeste punkt, og at denne høj i vikingetiden var blevet jævnet for at give plads til en lille frådstenskirke, bestående af kor, skib og tårn, alt inden for rammerne af den nuværende kirkes kor og skib (fig. 2). Denne lille kirke gav sig til kende ved sine fundamentgrøfter, der ved nedrivningen var blevet tømt for sten og fyldt med jord. Stenene blev genbrugt i den nye kirkes fundamenter. Ved at studere murværket i den stående kirke, der under restaureringen blev befriet for sine senere pudslag, blev det klart, at ikke blot markstenene i fundamenterne, men også mange af frådstenskvadrene i murene har haft en fortid som bygningssten i den ældre kirke. Det gælder også et så vigtigt arkitektonisk træk som skibets nordportal, der med sit særegne buestik har de nærmeste forbilleder i engelsk kirkearkitektur i 1000-årene.

Fundet af den tidlige frådstenskirke var i sig selv både overraskende og opsigtsvækkende, men det blev endnu bedre. Den helt store arkæologiske gevinst kom, da den ældste kirke tilmed meddelte sin egen alder. I bunden af dens fundamentgrøft lå en møntskat, bestående af 110 blanke sølvmønter, overvejende danske og engelske fra kongerne Knud den Store og især Hardeknud (2). Fundomstændighederne viste, at skatten må være et bygningsoffer, nedlagt ved kirkens opførelse.

Da de yngste mønter i fundet var slået af Hardeknud, der var dansk konge fra 1035 til 1042, daterede jeg ved fremkomsten skattens nedlæggelse til ca. år 1040 med en snæver margin, et par år tilbage i tiden og tre-fire år frem. Denne datering stod uantastet, indtil professor C.J. Becker i 1981 kunne påvise, at en stor del af Harde-

knuds mønter - og deriblandt også mønterne i denne skat - var slået i hans navn, før han efterfulgte sin fader på Danmarks trone. Forklaringen er formentlig, at kong Knud o. 1028 har ladet sin dengang knapt tiårige søn hylde som medkonge for at sikre successionen. C.J. Becker mente derfor, at skatten sandsynligvis var nedlagt før år 1035 (2). Denne nye datering, som gør kirken mindst fem år ældre end først antaget og anbringer den i Knud den Stores regeringstid, synes nu at være alment accepteret i numismatiske kredse (3), og jeg tager den gerne til mig, så meget mere som den passer fortræffeligt til den historiske situation, som jeg forsøgte at tegne et billede af, da jeg i 1960 fremlagde udgravningens resultater.

Vor viden om Roskilde i første del af 1000-årene er mildest talt mangelfuld. Men vi véd dog, at der ved kongsgården lå en trækirke, og at Knud den Store i 1026 eller 1027 lod den engelske stormand Ulf Jarl, der var gift med hans søster Estrid, dræbe under en gudstjeneste i kirken. Grunden til denne uhyrlige forbrydelse er ukendt, men Roskildekrøniken, der er skrevet godt 100 år senere, beretter, at Estrid lod den vanhelligede kirke nedrive og i stedet byggede en kirke af sten, som hun berigede på mange måder (4). Der findes ikke andre efterretninger om stenkirker i Danmark på et så tidligt tidspunkt, og nogle forskere har derfor betvivlet krønikens beretning. Efter fundet af den tidlige kirke på Sankt Jørgensbjerg må denne tvivl være bortvejret (5).

Da man ikke før havde bygget huse af sten i Danmark, hverken til verdslig eller kirkelig brug, var Estrid nødt til at indkalde udenlandske bygmestre og håndværkere til sit kirkebyggeri i Roskilde. Eftersom hun selv tildels var opvokset i England og havde været engelsk gift, må det have været naturligt for hende at hente disse specialister i England, og man kan formode, at de har været nogle år om at bygge kirken ved kongsgården. Det er derfor nærliggende at tro, at det var de samme håndværkere, der i begyndelsen af 1030'erne efter veludført gerning for kongesøsteren påtog sig at bygge den første kirke "nede på Bjærget", hvor både den genanvendte nordportal af engelsk type og rester af kalkpuds af høj kvalitet på de genbrugte frådstenskvadre vidner om et arbejde, som kun kompetende og erfarne fagfolk har været i stand til at yde.

NOTER:

- 1) Olaf Olsen: Sankt Jørgensbjerg kirke. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1960, s. 1.71.
- 2) Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century, ed. by C.J. Becker, København 1981, s. 120f.
- 3) Tusindtallets Danske Mønter fra Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, red. Af Jørgen Steen Jensen, København 1995, s. 38. Se også anmeldelsen af dette værk i The British Numismatic Journal 1996, 2. 181-83 (Stewart Lyon).
- 4) Chronicon Roskildense. Scriptores Minores Historiæ Danicæ Medii Ævii, s. 21. I dansk oversættelse: Roskildekroniken, oversat og kommenteret af Michael H. Gelting, Højbjerg 1979, s. 17f.
- 5) I værket, Danmarks Kirker, Københavns Amt III, 1951, s. 123ff. gjorde C.G. Schultz gældende, at en del af det frådstensmurværk, der er fundet rester af under Roskilde Domkirke, stammer fra Estrids kirke og ikke fra biskop Sven Normans katedral fra o. 1080. Han blev modsagt af den tyske arkæolog, Hubert Krins, der i sin disputats, Die Frühen Steinkirchen Dänemarks (Hamburg 1968, s. 50f), hævdede, at dette var uforeneligt med niveauforholdene i domkirken. Efter en søndage i domkirkens gulv i 1971 må jeg give Hubert Krins ret i hans kritik. Men manglen på påviste spor er selvsagt ikke ensbetydende med, at kirken ikke har eksisteret.

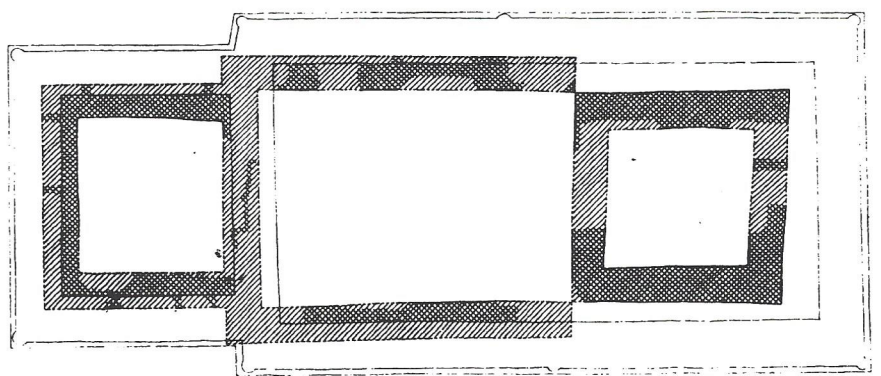

Fig. 2. Den første frådstenskirkes grundplan. Nationalmuseet